

**Henryka Ilgiewicz, *Biblioteka Państwowa
im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie
(1912–1939) oraz towarzystwa ją popierające,
Toruń 2015, ss. 342.***

Opublikowana przez Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu praca jest dziełem wileńskiej badaczki dr hab. Henryki Ilgiewicz, reprezentującej środowisko historyków polskich zamieszkałych w Wilnie, organizacyjnie związanych ze Stowarzyszeniem Naukowców Polaków Litwy. Na szczególne podkreślenie zasługuje związek autorki z polskimi ośrodkami lituanistycznymi, m.in. z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (przede wszystkim z Wydziałem Historycznym oraz Zakładem Kultury Politycznej na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa). Autorka dała się dotąd poznać nie tylko jako wytrawny badacz kultury polskiej na Litwie drugiej połowy XIX w. (*Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX w.*, Toruń 2005) i pierwszej XX w. (*Societates Academicae Vilnensis: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008), ale również jako historyk cieszący się uznaniem w kręgu historyków krajowych i na wychodźstwie, przede wszystkim wśród lituanistów. Uczestniczyła ona w licznych konferencjach w Polsce, jak również zaangażowała się autorsko w wielu publikacjach zbiorowych.

Autorka, zajmująca się od lat problematyką kultury międzywojennego Wilna i dziedzictwa polskich tradycji w tym mieście, wydała następną pracę, poświęconą tym razem Bibliotece Państwowej im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie w latach 1912–1939 oraz polskim towarzystwom społecznym, dzięki którym ona powstała i rozwijała się, jak: Towarzystwo Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich (1912–1922), Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Eustachego i Emilii Wróblewskich (1922–1939), Towarzystwo Przyjaciół Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich (1936–1939).

Recenzowana praca dzieli się – oprócz wstępu (s. 5–11), zakończenia (s. 126–133), biogramów osób związanych z Biblioteką Państwową im. Eustachego i Emilii Wróblewskich oraz towarzystwami ją popierającymi (s. 134–220), posłowie pióra prof. Marceliego Kosmana s. 221–230), tabel (s. 231–246), bibliografii (s. 247–259), ilustracji (s. 261–306), różnych spisów (s. 308–313), streszczeń (s. 315–330), indeksu osób (s. 331–342) – na pięć rozdziałów: I – Towarzystwo Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich (1912–1922). Początki biblioteki, II – Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Eustachego i Emilii Wróblewskich (1922–1939). Ukonstytuowanie się Biblioteki Państwowej im. Wróblew-

skich, III – Towarzystwo Przyjaciół Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich (1936–1939), IV – Biblioteka Państwowa im. Eustachego i Emilii Wróblewskich (1926–1934), V – W latach drugiej wojny światowej.

Należy podkreślić, że konstrukcja wykładu jest przejrzysta i logiczna. We wstępie pracy autorka podkreśliła, że jej głównym założeniem badawczym było przedstawienie pełnej monografii Biblioteki Państwowej im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie. W części zasadniczej – analitycznej – tekstu (rozdziały I–V) autorka przedstawiła cele i zadania omawianych towarzystw i biblioteki, następnie ich struktury organizacyjne, zakres działalności, źródła ich finansowania. Wskazała osiągnięcia i trudności wynikające na drodze realizowania zadań statutowych przez analizowane towarzystwa i bibliotekę. Ramy czasowe pracy określają istotne daty: *terminus a quo* stanowi rok 1912 – rozpoczęcia działalności Towarzystwa Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie, która była kontynuowana do 1922 r., co dało początek zbiorom Biblioteki Państwowej im. Wróblewskich, zaś *terminus ad quem* – rok 1945 (choć w formule tytułu pracy zawarto rok 1939). Autorka w rozdziale V pracy uwzględniła także lata trwania drugiej wojny światowej, kiedy Biblioteka Państwowa im. Wróblewskich została przemianowana najpierw na Bibliotekę Instytutu Lituanistyki, a potem na Centralną Bibliotekę Akademii Nauk Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Polskie towarzystwa społeczne popierające Bibliotekę Państwową im. Wróblewskich zostały w tym czasie zlikwidowane, a ich majątek znacjonalizowany.

Recenzowana praca przynosi wiele cennego – zwłaszcza dla czytelnika polskiego – materiału poszerzającego wiedzę o kulturze oraz życiu naukowym międzywojennego Wilna. Szczególnie służyć będzie niewątpliwie jako cenna pomoc dydaktyczna dla studentów polskich wydziałów prawa i administracji, w których program nauczania historii państwa i prawa polskiego traktowany jest jako ważki element kształcenia przyszłych prawników. Stanowi nie tylko trwały wkład w dyscypliny humanistyczne, przede wszystkim historię, nauki filologiczne oraz bibliotekoznawstwo. Autorka bowiem przygotowała biogramy wielu badaczy oraz ludzi kultury, którzy zajęli trwale miejsce w dziejach nauki i oświaty polskiej. Spośród zamieszczonych w pracy 40 biogramów osób związanych z Biblioteką Państwową im. Wróblewskich w Wilnie oraz towarzystwami ją popierającymi 11 biogramów (27%) zostało poświęconych prawnikom praktykom oraz profesorom prawa Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Dokumentacja pracy, a zwłaszcza biogramów, jest bardzo bogata. Wykaz bibliograficzny wykorzystanych w niej wydawnictw źródłowych i opracowań obejmuje szeroki zestaw pozycji, wśród których przeważają oczywiście publikacje litewskie oraz polskie.

Poczet prawników otwiera **Stefan Ehrenkreutz** (1880–1945), historyk prawa, profesor i ostatni rektor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, współzałożyciel Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej w Wilnie, członek licznych towarzystw wileńskich. Aresztowany 28 sierpnia 1944 r. przez NKWD został poddany brutalnym przesłuchaniom. Zmarł 20 lipca 1945 r. z wyczerpa-

nia organizmu w szpitalu więziennym na Łukiszkach w Wilnie¹ (s. 145–148). Kolejny prawnik to **Zygmunt Jundziłł** (1880–1953), adwokat, profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, działacz społeczny i polityczny. Latem 1940 r. opuścił Wilno i do 1944 r. przebywał w Generalnym Gubernatorstwie. W 1944 r. udał się na Zachód. W 1947 r. osiadł w Londynie. Działał w polskich organizacjach. Zmarł w 1953 r. w Londynie (s. 149–151). Następnym przedstawicielem wileńskiego środowiska prawniczego jest **Bronisław Krzyżanowski** (1876–1943), adwokat, działacz społeczny i polityczny, członek Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej w Wilnie, prezes Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Wróblewskich. Zmarł 17 stycznia 1943 r., pochowany został na wileńskim Cmentarzu Bernardyńskim (s. 157–159). Do grona profesorskiego należał **Jerzy Władysław Lande** (1886–1954), prawnik, profesor Uniwersytetu Stefana Batorego i Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1929 r. Lande opuścił Wilno i przeniósł się do Krakowa. Po wojnie kontynuował pracę naukową na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zmarł 10 grudnia 1954 r. w Krakowie (s. 159–161). Autorka przygotowała również biogram **Jana Piłsudskiego** (1876–1950), prawnika, działacza politycznego i społecznego, młodszego brata Józefa Piłsudskiego. Jesienią 1941 r. wyjechał on do Anglii, był członkiem Rady Naczelnej Ziemi Północno-Wschodniej Instytutu Najnowszej Historii Polski im. Józefa Piłsudskiego i Ligi Niepodległościowej. Zmarł 21 grudnia 1950 r. (s. 170–171). Do palestry wileńskiej należeli też: **Stanisław Sadkowski** (1886–1929), adwokat, działacz społeczny, przybrany syn Tadeusza Wróblewskiego, zmarły 23 sierpnia 1929 r. w Truskawcu, gdzie przebywał na leczeniu, pochowany w Wilnie na Rossie (s. 177–179), oraz **Marian Zygmunt Strumiłło** (1865–1951), adwokat, działacz społeczny i polityczny, który po drugiej wojnie światowej wyjechał do Polski w jej nowych granicach, zmarł 12 stycznia 1951 r. w Rabce i tam został pochowany (s. 182–183). W gronie osób związanych z Biblioteką Państwową im. Eustachego i Emilii Wróblewskich oraz towarzystwami ją popierającymi znalazło się jeszcze trzech profesorów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. **Bolesław Ignacy Wilanowski** (1885–1954), doktor teologii i prawa kanonicznego, profesor teologii fundamentalnej, w styczniu 1945 r. znalazł się w Łodzi i brał udział w organizacji Uniwersytetu Łódzkiego, a po jego powstaniu wykładał na tym Uniwersytecie historię prawa i prawo kanoniczne (s. 199–201). **Bronisław Wróblewski** (1888–1941), profesor prawa Uniwersytetu Stefana Batorego oraz Szkoły Nauk Politycznych w Wilnie, członek licznych towarzystw wileńskich, w tym Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki im. Wróblewskich, zmarł 26 sierpnia 1941 r. w Wilnie na atak serca podczas rewizji mieszkania przez gestapowców, pochowany został na Rossie (s. 202–203). Szczególnie bliska wrocławsko-opolskiemu środowisku naukowe-

¹ M. Tarkowski podał, że Stefan Ehrenkreutz zmarł 21 lipca 1945 r. w więzieniu NKWD na Łukiszkach (*Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 2015, s. 304). Według K. Pola „ze względu na bardzo ciężki stan zdrowia 19 lipca 1945 r. skierowano go [Stefana Ehrenkreutza] do szpitala więziennego, gdzie dwa dni później, tj. 21 lipca 1945 r. o godzinie 4 minut 30, zmarł, co zostało zapisane w Tajnym Akcie Śmierci Więźnia” (*Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 1077).

mu była postać **Seweryna Wysloucha** (1900–1968), historyka prawa i dziejów społecznych, członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki im. Wróblewskich w Wilnie. W 1945 r. Wyslouch podjął pracę w szkolnictwie na Kujawach, gdzie zorganizował gimnazjum w Izbicy Kujawskiej, w którym pracował jako nauczyciel historii. W roku akademickim 1945/1946 został powołany na stanowisko profesora na Uniwersytecie Łódzkim. W lipcu 1946 r. objął Katedrę Historii Prawa Polskiego na Uniwersytecie Wrocławskim, jednocześnie był założycielem i dyrektorem (1949–1953) wrocławskiego oddziału Instytutu Zachodniego oraz współzałożycielem Instytutu Śląskiego w Opolu, prowadził badania nad dziejami Śląska. Zmarł w 1968 r. we Wrocławiu, pochowany został na Cmentarzu Grabiszyńskim (s. 210–214). Na koniec należy jeszcze wymienić **Tadeusza Stanisława Wróblewskiego** (1858–1925), adwokata, działacza społecznego, zmarłego 3 lipca 1925 r. i pochowanego na Rossie w Wilnie (s. 204–210).

Spśród jedenastu prawników, których biogramy opracowała Henryka Ilgiewicz, trzech nie przeżyło podwójnej okupacji sowieckiej i niemieckiej (Stefan Ehrenkreutz, Bronisław Krzyżanowski i Bronisław Wróblewski). Profesorowie Jerzy Władysław Lande, Bolesław Ignacy Wilanowski i Seweryn Wyslouch po zakończeniu drugiej wojny światowej rozpoczęli działalność naukową w takich uczelniach w Polsce jak: Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Łódzki. Z kolei Jan Piłsudski i Zygmunt Jundziłł po zakończeniu działań wojennych pozostali na emigracji.

Recenzowana praca Henryki Ilgiewicz, jak również inne źródłowe studia tej badaczki, korespondują z pracami Mikołaja Tarkowskiego: *Adwokatura wileńska 1918–1939. Studium historyczno-prawne*, Gdańsk 2014 oraz *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 2015.

Walory poznawcze omawianej pracy w pełni uzasadniają jej polecenie czytelnikowi interesującemu się losami inteligencji prawniczej Wilna i Kresów północno-wschodnich. Jest to praca twórcza, rzetelna i w sposób imponujący udokumentowana, wzbogacona o pięćdziesiąt sześć ilustracji, w tym pięć konterfektów prawników (Stefana Ehrenkreutza, Stanisława Sadkowskiego, Bronisława Wróblewskiego, Tadeusza Wróblewskiego, Seweryna Wysloucha). Zasadny jest zatem postulat, by oprócz zyskania zainteresowania ze strony bibliotekoznawców, historyków stała się obiektem wnikliwej analizy środowiska prawniczego.

Włodzimierz Kaczorowski